

TESTRŐL ÉS NEVELÉSRŐL

Lanszki Anita PhD, egyetemi docens,
Magyar Táncművészeti Egyetem, Pedagógia és Pszichológia Tanszék

A mozdulatok oktatásának története a neveléstörténet figyelemre méltó területe, melynek kutatási paradigmája társadalom- és kultúrtörténeti vizsgálódásokat és egzakt dokumentumelemzést is feltételez. A Simonetta Polenghi, Németh András és Tomáš Kasper szerkesztésében, 2021-ben megjelent impozáns tanulmánykötet széleskörű áttekintést nyújt a századfordulótól az 1950-es évekig tartó időszak oktatási irányzatairól. A kötet szerzői a korszak európai országainak testneveléssel és mozdulatművészettel kapcsolatos trendjeit izgalmas nézőpontokból mutatják be. A tanulmányok megvilágítják, hogyan befolyásolták a 20. század első felének közegészségügyi, eszmetörténeti, művészeti és pedagógiai irányzatai a test fejlesztését célzó oktatáspolitikai törekvéseket.

A kötet az *Erziehung und Wissenschaft in Praxis* (Nevelés és tudomány a gyakorlatban – a recensens fordítása) sorozat tizenegyedik köteteként jelent meg a Peter Lang Kiadó gondozásában. A sorozat tanulmányköteteket és monográfiákat foglal magába angol és német nyelven a pedagógia, azon belül pedig elsősorban a didaktika, a szociálpedagógia és a neveléstörténet területéről.

Jelen kötet kronológiusan kapcsolódik a sorozat két korábbi neveléstörténeti kiadványához. Az egyik tanulmánykötet – a sorozat második darabja – a 2008-ban megjelent tanulmánygyűjtemény (Hopfner & Németh, Eds.), mely jelen kötet közvetlen eszmetörténeti előzményeit tárgyalja. Az Osztrák-Magyar Monarchián belüli századfordulós életreform mozgalmak és a herbartianizmus ismertetése, valamint a gyermekről való megváltozott közgondolkodás tanárképzésre és iskolakultúrára gyakorolt hatásának bemutatása hozzájárul ahhoz, hogy jelen kötet első fejezetének témáit komplexen lehessen értelmezni. Szintén a közép-európai neveléstörténeti tendenciákra fókuszál a sorozat 2009-ben megjelent, ötödik kötet (Hopfner, Németh & Szabolcs, Eds, 2009), mely 1948-tól 2008-ig tematizálja a változó társadalmi rendszerek, az oktatáspolitikai, a gyermekkép és a nevelés hatásrendszerét a régióban. Az időbeli kontinuitást e két kötet között jelen kötet teremti meg, ugyanis a századfordulótól az 1950-es évekig foglalja össze azokat a test nevelésével kapcsolatos irányzatokat, amelyek a századforduló világában gyökereztek, és amelyeknek hatása az '50-es évek után (akár napjainkig) is érezhető.

Nemcsak kronológiai, hanem eszmetörténeti és oktatáspolitikai értelemben is kapcsolódik jelen kötet a sorozat két további kiadványához. A tizenegyedik kötet (Németh, Stöckl & Vincze, Eds., 2017) a századfordulós reformpedagógiai mozgalmak kulturális és szociális hatásait vizsgálta a második világháború kezdetéig Ausztriában és Magyarországon. A tizenharmadik kötet tanulmányai pedig a művészet, különösen a vizuális művészetek, a mozgásművészet és az életreform mozgalmak összekapcsolódására fókuszálnak. A könyv a budapesti Múcsarnok *Rejtett*

történetek című, 2018-as interdiszciplináris kiállításához kapcsolódóan megrendezett nagyszabású konferencia kötete, csakúgy, mint a Műcsarnok gondozásában megjelent magyar nyelvű háttertanulmány kötet (Németh & Skiera, 2018). Különösen Boreczky Ágnes tanulmányában találhatóak fontos információk a modern tánc kialakulásának és gyakorlásának társadalmi körülményeiről, Christine Mayer pedig az életreformmozgalmak, a reformpedagógia és a modern tánc összeüggéseiről ír.

Jelen tanulmánykötet egyrészt tovább mélyíti a közép-európai régió, azon belül is a 19. és 20. századi német, osztrák és magyar mozdulatművészet és -oktatás témáit, másrészt pedig ki is lép ebből a körből, és nyugat- és dél-európai tendenciákat is ismeret. A tanulmányok közös motívuma a mozgás és a (kor)szellem kölcsönhatása. A recenzió címe közvetlen utalás Enyedi Ildikó 2017-es, Oscar-díjra jelölt és Berlinálé fődíjas alkotására, a *Testről és lélekről* című filmre. Ahogyan a film rendezője azt ábrázolja, hogy a lélek szárnyalása és a test reakciói hogyan hoznak létre vagy lehetetlenné tennék el emberi kapcsolódásokat, úgy e tanulmánykötet esszéi is a test és a lélek, a test és a szellem nevelésben betöltött szoros kölcsönhatását járják körül.

A test neveléséről való gondolkodás a neveléstudomány számos aldiszciplínájának fókuszába kerülhet. A tantárgypedagógia azokat a módszereket tematizálja, amelyekkel a test képességeinek optimális fejlesztése megvalósítható. A szociálpedagógia a társadalmi nézetek által determinált test társadalmi megítéléséről és integrációjáról folytat diskurzusokat. Jellegzetesen ilyen témák: a test fenytése mint az erkölcsi nevelés, a fegyelmezés eszköze, a közegészségügyi szabályok és az iskolai higiénia összefüggései, valamint az oktatáspolitikai célok testnevelés órai tükröződése. Ezen kívül nem hagyható figyelmen kívül a test és a mozdulat oktatásának kultúrtörténeti meghatározottsága sem. Ezek a témák rendkívül relevánsak a neveléstörténet számára, mely összefüggésében tárja fel és értelmezi a forrásokból nyert tényeket.

A tárgyalt időszak gazdag primér forrásanyaga – fotódokumentációk, újságcikkek, filmhíradók – a kötet szerzői számára izgalmas kutatások kiindulópontjait jelentették. A 14 esszét 10 ország (Nagy-Britannia, Németország, Ausztria, Svájc, Magyarország, Szlovénia, Cseh Köztársaság, Olaszország, Spanyolország és Franciaország) 12 egyetemének kutatói írták.

A kötet három fő tematikus szekcióra tagolódik. Az első fejezet tanulmányai az életreform mozgalom testképre és a test nevelésére gyakorolt hatásait tematizálják. A második fejezet a sportoktatás nyugat-európai helyzetét világítja meg az érintett időszakban, fókuszában a gimnasztika és a testmozgás a nyugati ipari társadalmakban játszott szerepe áll. A tanulmányok bemutatják, hogyan szolgált a totalitárius berendezkedésű országokban az erős és sportos test toposza a nemzeti öntudat vagy akár szélsőséges nacionalista ideológia erősítésének eszközeként. A kötet harmadik fő részében végül a gyermekek testével kapcsolatos iskolai koncepciók tárulnak fel. A fejezet tanulmányai a higiénia és az iskolai erkölcsi nevelés, valamint a normális és abnormális test iskolai megítélésének kérdését járják körbe.

A táncoktatás történetének a szempontjából a legjelentősebb a kötet első fejezete. Ehrenhard Skiera tanulmányában bemutatja a test misztifikációját és szakralizációját középpontba helyező századfordulós életreform mozgalom hatását az oktatásra. A test táplálása, gondozása és fejlesztése az életreform mozgalom alaptétele volt. Ebben a gyermekközpontú eszmerendszerben a természetközeli, harmonikus, szeretetteljes és egészséges nevelés állt a középpontban az elidegenedett, iparo-

sodó tömegtársadalom emberképével szemben. Az életreform mozgalom az individuuum fejlődését csakis a természettel és a kozmikus erőkkel összhangban tartotta elképzelhetőnek. A szerző sorra veszi az ép testben ép lélek eszméjét idealista vagy materialista alapon értelmező gondolkodókat, majd megállapítja, hogy egyedül a reformpedagógiai törekvésekben jelenik meg a test transzcendentális, univerzális értelmezése. Ezek az irányzatok a testet Istentől származó kozmikus erők reprezentánsának tekintették, a táncot és a ritmusos mozgást pedig a kozmikus erőkkel történő összeköttetés aktusának. A szerző a reformpedagógiai irányzatok közül kiemeli Maria Montessori munkásságát, aki maga is hivatkozott a modern mozdulatművészetre. Skiera ugyanakkor felhívja a figyelmet a Waldorf-iskolák euritmia tantárgyára is, amelyben a mozdulat az esztétikum, a kozmikus összekapcsolódás esszenciája.

A táncoktatás és az életreform mozgalom kapcsolatának feltárása szempontjából nagy jelentőséggel bír a tanulmánykötet első fejezetének két további tanulmánya is. A Balogh Janka és Németh András által jegyzett, 'Life reform and the new body concept of the art of movement' című esszében Isadora Duncan, Lábán Rudolf és Mary Wigman munkásságán keresztül nyerünk betekintést abba, milyen inspirálóan és felszabadítóan hatott a modern mozdulatművészetre az életreform mozgalom és mennyiben járult hozzá táncos identitásuk kialakulásához. A szerzőpáros folytatja az előző tanulmány gondolatmenetét a természetben zajló táncról, valamint annak nevelésben betöltött szerepéről, és bemutatja az életreform mozgalom test felszabadításával kapcsolatos ideológiáját. A modern tánc ikonikus alakjainak identitását nagyban meghatározta az ateista ipari társadalom elszigeteltségéből a természetbe és a spiritualitásba menekülő ember toposza, aki a test felszabadításával érte el a belső harmóniát és a transzcendens erőkkel való összeköttetést. A test felszabadítása azt is jelentette, hogy a természetbe kivonult emberek hétköznapi tevékenységeket (például napozás, kirándulás, fürdés) meztelenül vagy laza ruhában gyakorolták, és azt is, hogy a klasszikus balett kötött formáit és ruházatát elhagyták. A tánc ugyanakkor az önkifejezés eszköze lett, mely közben a test természetes mozgásai kerültek előtérbe. A szerzők a modern tánc amerikai és európai irányzatait, valamint annak magyarországi továbbélését is tematizálják tanulmányukban.

A svájci Monte Verita életreform közösségéről, valamint a lohelandi iskola tornájáról és táncáról ír tanulmányában Agnes Trattner. A századforduló kiszabadította a felső középosztályt a szűk ruhákból, és felszabadította a nemi alapú társadalmi megkülönböztetésből. A szerző kiemeli Gräser jelentőségét, aki később megalapította saját táncgyűttesét a Monte Veritán. Gräser holdfény tánca nagy hatással volt tanítványaira, akik meztelenül, improvizatív mozgásokkal táncoltak a tűz körül, a szexuális szabadság és spiritualitás szellemében. Agnes Trattner megállapítja, hogy a lohelandi iskola koncepciója ugyanígy holisztikus és integratív szemlélet tükröz, test és lélek harmonikus és ideális egységének elérése a célja. A nőkből álló önképző ifjúsági mozgalom fontosnak tartotta a testtudatosság erősítését. Gyakorlataik között voltak gimnasztikai, jóga, valamint önkifejező tánc elemek is. A test és lélek egységének megteremtését ezen kívül gyakori kirándulással, táncsal, vegetarianizmussal, nudizmussal és laza ruhák viselésével valósították meg.

A fejezet további két tanulmánya a női testkép társadalmi meghatározottságára fókuszál. Sente Dorina és Németh András a kor nőideáljának változásait korabeli női magazinok és személyes fotóanyag segítségével definiálja, Ilaria Mattioni pedig a katolikus női magazinok által közvetített decens nőideál elemzésén keresz-

tül mutatja be, milyen testtel kapcsolatos elképzelések domináltak a korszakban Olaszországban.

A tanulmánykötet érdekes megközelítéseket mutat be arra vonatkozóan, hogy a 20. század első felében milyen oka és célja volt a tánc oktatásának a formális és informális oktatás színterein. A korszakra egyrészt hatással volt a reformpedagógiai irányzatokhoz és az életreform mozgalmakhoz közvetlenül kapcsolódó modern táncpedagógiai irányzatok, melyeknek eszmevilágát a kreatív önkifejezés, a személy szabadsága és a spiritualitás jellemzik. Másrészt a tanulmányokat olvasva megállapítható az is, hogy a test művelése a korszak nemzeti oktatáspolitikájában ideológiaközvetítési és morális célokat is szolgált.

Polenghi, S., Németh, A., & Kasper, T. (Eds.) (2021). Education and the Body in Europe (1900-1950). Movements, public health, pedagogical rules and cultural ideas. In J. Hopfner & C. Stöckl (Eds.), *Erziehung in Wissenschaft und Praxis* (Band 14). Peter Lang.

Irodalomjegyzék

- Balogh, J., & Németh, A. (2021). Life reform and the new body concept of the art of movement. In S. Polenghi, A. Németh, & T. Kasper (Eds.), Education and the Body in Europe (1900-1950). Movements, public health, pedagogical rules and cultural ideas. In J. Hopfner & C. Stöckl (Eds.), *Erziehung in Wissenschaft und Praxis* (Band 14). Peter Lang.
- Enyedi, I. (2017) [rendező]. *Testről és lélekről*. Inforg M&M Film.
- Hopfner, J., & Németh, A. (Eds.) (2008). Pädagogische und kulturelle Strömungen in der k. u. k. Monarchie. Lebensreform, Herbartianismus und reformpädagogische Bewegungen. In J. Hopfner & C. Stöckl (Eds.), *Erziehung in Wissenschaft und Praxis* (Band 2). Peter Lang.
- Hopfner, J., Németh, A., & Szabolcs, É. (Eds.) (2009). Kindheit – Schule – Erziehungswissenschaft in Mitteleuropa 1948-2008. In J. Hopfner & C. Stöckl (Eds.), *Erziehung in Wissenschaft und Praxis* (Band 5). Peter Lang.
- Németh, A., Stöckl, C., & Vincze, B. (Eds.) (2017). Survival of Utopias – Weiterlebende Utopien. Life Reform and Progressive Education in Austria and Hungary – Lebensreform und Reformpädagogik in Österreich und Ungarn. In J. Hopfner & C. Stöckl (Eds.), *Erziehung in Wissenschaft und Praxis* (Band 11). Peter Lang.
- Németh, A., & Skiera, E. (Eds.) (2018). Rejtett történetek. Az életreform-mozgalmak és a művészetek. In A. Bán, & Gy. Szegő. *Mucsarnok.hu* (5. kötet). Múcsarnok.
- Szente, D., & Németh, A. (2021). Changes in women's body perception and education in the first decade of the twentieth century in light of Hungarian women's journals. In S. Polenghi, A. Németh, & T. Kasper (Eds.), Education and the Body in Europe (1900-1950). Movements, public health, pedagogical rules and cultural ideas. In J. Hopfner & C. Stöckl (Eds.), *Erziehung in Wissenschaft und Praxis* (Band 14). Peter Lang.
- Vincze, B., Kempf, K., & Németh, A. (Eds.) (2020). Hidden Stories – the Life Reform Movements and Art. In J. Hopfner (Eds.), *Erziehung in Wissenschaft und Praxis* (Band 13). Peter Lang.